

UDK: 339.92(497)
Biblid: 0025-8555, 72(2020)
Vol. LXXII, br. 3, str. 566–594

Originalni naučni rad
Primljen 21. jula 2020.
Odobren 7. septembra 2020.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003566R>

„Mali Šengen” kao mogućnost nove regionalne ekonomske integracije

Stevan RAPAIC¹

Apstrakt: Rad analizira ideju o „Malom Šengenu” kao novoj mogućnosti za rešavanje spornih pitanja između zemalja Zapadnog Balkana i kao ekonomskoj i političkoj integraciji. Kao osnovne prednosti članstva u „Malom Šengenu” u javnosti se najčešće navodi uklanjanje granica i svih drugih barijera u intraregionalnoj trgovini, što bi omogućilo domaćim privrednicima da nesmetano posluju i svoju robu u celom regionu plasiraju sa najmanjim mogućim logističkim troškovima, a maksimumom zaštite za svoje proizvode i mogućnostima pristupa tržištu. Autor otklanja sve nedoumice o tome šta bi tačno „Mali Šengen” trebalo da predstavlja i koje bi sve države Zapadnog Balkana bile članice ove unije. Analizirajući osnovne makroekonomske indikatore Albanije, Severne Makedonije i Srbije, autor otkriva koje države bi ostvarivanjem ove ideje ujedno ostvarile i najveću korist za svoju privredu. U radu se analiziraju i političke posledice „Malog Šengena” kao nadnacionalne integracije, te autor pruža odgovor na pitanje koje bi države ostvarile najveću političku korist od ovog udruživanja, a koje bi pretrpele određenu političku štetu. Autor zaključuje da je osnovna zamisao „Malog Šengena” izražena upravo u kreiranju jedinstvenog tržišta rada, odnosno u slobodnom kretanju radnika u zemljama članicama, čime bi se održala niska minimalna zarada i obezbedila stabilnost u prilivu radne snage u Srbiju, kako bi se zadržali postojeći strani investitori i privukli novi.

Cljučne reči: „Mali Šengen”, Srbija, Albanija, Severna Makedonija, CEFTA 2006.

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za političke studije, Beograd.

E-pošta: stevan.rapaic@ips.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačke delatnosti Instituta za političke studije, koju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

CEFTA 2006 i Berlinski proces kao predvorje „Malog Šengena“

U decembru 2006. godine potpisan je sporazum nazvan CEFTA 2006, a njegove potpisnice su pored Hrvatske, Bugarske i Rumunije, postale Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Moldavija, Severna Makedonija, Srbija i Kosovo*, u čije ime je sporazum potpisao UNMIK.² Postojeće trgovinske koncesije, ispregovarane u prethodnim bilateralnim trgovinskim sporazumima uključene su u novi jedinstven sporazum koji je predvideo stvaranje zone slobodne trgovine između zemalja članica do kraja 2010. godine. Rumunija i Bugarska su istupile iz CEFTA 2006 kada su postale članice Evropske unije (2007), a Hrvatska 2013. godine kada je takođe ušla u članstvo. CEFTA 2006 kao ideja regionalne trgovinske integracije zamišljena je da bude privremenog karaktera i da postoji sve dok potpisnice ne postanu članice Evropske unije. Ipak, realizacija slobodne trgovine unutar CEFTA 2006 opterećena je nizom problema, a često se u javnosti može čuti da je, nakon godinu dana trgovinskih sankcija koje su vlasti u Prištini uvele Srbiji i Bosni i Hercegovini, ova institucija i praktično prestala da postoji.

Nedostaci ovog sporazuma ogledaju se prvenstveno u neefikasnom sistemu za rešavanje sporova i postojanju brojnih necarinskih barijera koje zemlje Zapadnog Balkana uvode kako bi sprečile uvoz pojedinih proizvoda. U ove necarinske barijere, koje su administrativne i tehničke prirode spadaju: složene procedure na graničnim prelazima, neusklađenost rada carinskih i inspekcijских službi (sanitarnih, veterinarskih, radioloških), neusklađenost domaćih standarda i tehničke regulative sa međunarodnim, nedostatak akreditovanih tela i laboratorija, međusobno nepriznavanje sertifikata o kvalitetu i poreklu robe, razni vidovi korupcije i kriminala i slično.³ Na primer, poznato je da Severna Makedonija pokušava godinama da smanji uvoz srpskog brašna uvodeći nove necarinske barijere, dok Bosna i Hercegovina akcizama targetira proizvođače piva iz Srbije. U istraživanju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) koje se bavilo necarinskim barijerama unutar CEFTA 2006, navedeno je da su administrativne barijere najznačajnija prepreka u intraregionalnoj trgovini, dok su tehničke barijere označene kao osnovna prepreka prilikom izvoza na tržište Evropske unije.⁴

² U rezoluciji Saveta bezbednosti UN 1244 koristi se termin Kosovo. U nastavku teksta koristićemo naziv Kosovo* predviđen Sporazumom o regionalnom predstavljanju. Ovaj naziv prati i fusnota ove sadržine – The designation is without prejudice to positions on status and is in the line with UNSCR 1244 and the ICJ opinion on Kosovo Declaration of Independence.

³ Ivana Božić Miljković, *Ekonomije balkanskih zemalja na početku XXI veka*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2018, str. 86.

⁴ Predrag Bjelić i Radmila Dragutinović Mitrović, *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*, Fondacija za razvoj ekonomske nauke (FREN), Beograd, 2018, str. 68.

U isto vreme proces rešavanja sporova u CEFTA 2006 se pokazao kao nefunkcionalan, jer podrazumeva da sve strane ugovornice treba da jednoglasno izglasaju odluku u kojoj se optužuje jedna od njih. Upravo zbog ovoga brojni problemi u trgovini između članica CEFTA 2006 ostaju nerešeni, dok izvoznici i uvoznici pokušavaju na različite načine da zaobiđu tehničke i druge prepreke u trgovini. Dodatnu komplikaciju celom procesu liberalizacije trgovine u okviru CEFTA 2006 doprinosi i činjenica da se zemlje članice nalaze u procesu pristupanja Evropskoj uniji, gde neke napreduju brže u odnosu na druge, što prouzrokuje neusklađenost standarda i tehničke barijere u trgovini.

Upravo zbog svih navedenih nedostataka koje ima CEFTA 2006 i odsustva saradnje zemalja Zapadnog Balkana, a neposredno nakon odluke Evropske unije da se Tirani i Skoplju onemogući otvaranje pristupnih pregovora, ponovo je u javnosti plasirana ideja o Malom Šengenu, zajednici tri države (Srbije, Albanije i Severne Makedonije), kojima bi se u priključile i Bosna i Hercegovina, Crna Gora, ali i Kosovo*. Zamišljena kao novi vid regionalne ekonomske integracije, a pre svega isprovocirana neophodnošću ukidanja administrativnih barijera u intraregionalnoj trgovini, ideja Malog Šengena vuče korene iz Berlinskog procesa, koji je inicirala Angela Merkel (Angela Merkel) 2014. godine. U ovaj proces uključeni su najznačajniji trgovinski partneri zemalja Zapadnog Balkana iz Evropske unije – Austrija, Francuska, Hrvatska, Italija, Nemačka, Poljska i Velika Britanija.

Na trećem samitu Berlinskog procesa, koji je održan 2016. godine u Parizu, istaknuto je da je budućnost Zapadnog Balkana u evropskim integracijama i u ekonomskoj saradnji u okviru regiona. Regionalna saradnja je naglašena kao ključni element za ekonomski rast Zapadnog Balkana, jer vodi ka povećanju povezanosti između stanovništva, porastu prekograničnih i multilateralnih inicijativa i zajedničkih ulaganja.⁵ Već tada je konstatovano da je neophodan viši nivo integracije od onog koji postoji u okviru CEFTA 2006 i koji predstavlja samo zonu slobodne trgovine. Države članice CEFTA 2006 su 2016. godine ovu inicijativu podržali ističući važnost i neophodnost produbljivanja međusobne privredne saradnje.⁶ Naredne 2017. godine, evropski komesar Johannes Han (Johannes Hahn) otišao je korak dalje kada je na samitu zapadnobalkanske šestorke u Sarajevu izjavio da predlaže zajedničko tržište za Zapadni Balkan, koje bi funkcionisalo na istim principima kao i unutrašnje tržište Evropske unije, ističući da bi ovakvo tržište bilo atraktivnije za investitore iz drugih zemalja i da bi

⁵ Ibid., str. 64.

⁶ "Ministerial Conclusion – Tenth Joint Committee Meeting", CEFTA, Podgorica, 2016, <https://cefta.int/structures/joint-committee/#1489661073289-e1cc8e34-071d>, 10/06/2020, p. 1.

otklonilo prepreke u intraregionalnoj trgovini.⁷ Tada se prvi put javnosti iznela ideja o nečemu što bi praktično bila carinska unija, a možda čak i zajedničko tržište zemalja Zapadnog Balkana, što predstavlja znatno viši nivo ekonomske integracije od zone slobodne trgovine kao što je CEFTA 2006, odnosno ono što nazivamo „Mali Šengen”.

Imajući u vidu da u trenutku pisanja ovog članka još uvek nema zvaničnih dokumenta koji jasno definišu „Mali Šengen”, te da se jedino iz Novosadske deklaracije mogu izvlačiti neki zaključci (o čemu će biti više reči u nastavku), u delu rada koji sledi predstavice pojam regionalne ekonomske integracije i objasniti koji sve nivoi ove integracije postoje. Smatramo da je važno napraviti distinkciju između različitih nivoa regionalne ekonomske saradnje, kako bismo ideju Malog Šengena smestili u odgovarajući koncept i time anticipirali njegov uticaj na ekonomske i političke odnose u regionu Zapadnog Balkana. Drugim rečima, objasnićemo šta je zona slobodne trgovine, šta je carinska unija, a šta zajedničko tržište, koja je razlika između ovih pojmova i gde bi se ideja Malog Šengena mogla svrstati.

Pojam i nivoi regionalnih ekonomskih integracija

Posmatrajući savremene ekonomske međunarodne odnose, kojima dominiraju procesi liberalizacije, internacionalizacije proizvodnje i tehnološki napredak, moglo bi se pretpostaviti da će fizička udaljenost, bar kada je reč o razmeni dobara i usluga, biti sve manje relevantan faktor. Ipak, pojedini autori dokazuju da geografska distanca i dalje predstavlja značajan faktor u međunarodnoj trgovini.⁸ Geografski diskriminatorna spoljnotrgovinska politika je osnovna karakteristika sporazuma o regionalnim ekonomskim integracijama.⁹ Regionalne ekonomske integracije su institucionalni oblici unapređenja ekonomskih odnosa između tri ili više zemalja jednog regiona. Ovo unapređenje se može odnositi na više aspekata, ali ono najčešće

⁷ „Han: EU za zajedničko tržište i jednak razvoj unutar regiona Zapadnog Balkana”, Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 16. mart 2017, <https://europa.rs/han-eu-za-zajednicko-trziste-i-jednak-razvoj-unutar-regiona-zapadnog-balkana/>, 30/06/2020.

⁸ Giovanni Capannelli, Jong-Wha Lee and Peter A. Petri, *Developing Indicators for Regional Economic Integration and Cooperation – Regional Economic Integration Working Paper No. 33*, Asian Development Bank, Singapore, 2009, p. 1.

⁹ Richard E. Baldwin and Anthony J. Venables, “Regional economic integration”, in: Gene Grossman and Kenneth Rogoff (eds), *Handbook of International Economics*, Vol. 3, Elsevier Science B.V., Amsterdam, 1995, p. 1598.

podrazumeva unapređenje trgovinskih odnosa, međusobne investicije i regulisanje načina plaćanja. Institucionalizacija ovog okvira pojavljuje se najčešće u obliku regionalnih trgovinskih sporazuma, kojima se regulišu oblasti unapređenja saradnje na multilateralnom nivou. Regionalne ekonomske integracije podrazumevaju dva najznačajnija nivoa aktivnosti:

1. Smanjenje do potpunog uklanjanja svih trgovinskih barijera u trgovini koja se odvija između članica integracije;
2. Uspostavljanje različitih oblika saradnje i koordinacije među zemljama članicama.¹⁰

Regionalne ekonomske integracije se po vrstama mogu podeliti na različite načine. Izdvajamo male, koje okupljaju tri do pet članica – „Mali Šengen” bi predstavljao jednu ovakvu vrstu integracije. Srednje broje šest do deset članica, dok su velike ekonomske integracije one koje broje više od 11 članica. Upravo je Evropska unija primer velike regionalne ekonomske integracije, koja po svim aspektima predstavlja najviši nivo povezivanja, odnosno ekonomsku uniju. Osim po veličini, regionalne ekonomske integracije se mogu podeliti i po stepenu razvijenosti članica, pa tako imamo integracije razvijenih država, nerazvijenih država i mešovite. Bez obzira o kojoj vrsti integracije je reč, zajedničko za sve njih jeste postojanje želje da se unapredi prvenstveno trgovina između zemalja u određenom regionu, a potom i drugi oblici saradnje.

Osnovni, najniži nivo regionalne ekonomske integracije je višestrani sporazum o regionalnoj trgovinskoj integraciji i podrazumeva situaciju u kojoj potpisnice sporazuma nisu spremne da u potpunosti liberalizuju intraregionalnu trgovinu, odnosno da ukinu carine u međusobnoj trgovini, već se obavezuju samo na snižavanje carinskih stopa ili delimično uklanjanje necarinskih barijera. Ovo je najčešće prvi korak ka daljoj liberalizaciji koja podrazumeva potpuno ukidanje carina u međusobnoj trgovini.

Kada tri ili više država istog regiona potpišu sporazum kojim se obavezuju da će u potpunosti ukinuti carine u međusobnoj trgovini, onda se to naziva zona slobodne trgovine. Klasičan primer upravo ovakve zone slobodne trgovine je sporazum CEFTA 2006. U okviru zone slobodne trgovine i pored ukidanja carina, često se dešava da na snazi ostaju brojne necarinske barijere, pa se države potpisnice mogu dogovoriti i oko njihovog postepenog ukidanja. Zone slobodne trgovine mogu se odnositi isključivo na ukidanje carina na samo neke od proizvoda, a mogu podrazumevati i potpunu liberalizaciju trgovine koja bi obuhvatala pored industrijskih proizvoda i poljoprivredne proizvode, proizvode intelektualne svojine

¹⁰ Ivana Popović Petrović i Predrag Bjelić, *Evropska trgovinska integracija*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2018, str. 2.

i usluge. S obzirom na to da države članice ovakvih integracija zadržavaju pravo na vođenje sopstvene spoljnotrgovinske politike, kada je reč o odnosima sa trećim zemljama, one mogu stupati u bilateralne i multilateralne aranžmane istog tipa, što omogućuje zemljama da budu članice više regionalnih ekonomskih integracija. Osim što je članica CEFTA 2006, Srbija ima potpisan sporazum o slobodnoj trgovini sa Evropskom unijom (Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju), Turskom, državama sporazuma EFTA, Belorusijom, Rusijom, Kazahstanom i Evroazijskom unijom.

Carinska unija je za razliku od prethodno navedenih nivoa regionalne ekonomske integracije, znatno viši oblik saradnje koji podrazumeva osim potpune liberalizacije intraregionalne trgovine i zajedničku eksternu carinsku tarifu, odnosno zajedničku spoljnotrgovinsku politiku.¹¹ Stupanjem u carinsku uniju države članice formiraju jedinstvenu carinsku teritoriju i u odnosu na treće zemlje primenjuju zajedničku eksternu carinsku tarifu, pa samim tim nemaju pravo da samostalno stupaju u bilo kakve trgovinske sporazume sa trećim zemljama ili integracijama. Jednom uspostavljena carinska unija postaje jedinstven subjekt međunarodne trgovine, pa se kao takva i posmatra u međunarodnim organizacijama koje regulišu ovu oblast poslovanja, poput Svetske trgovinske organizacije. Drugim rečima, postojeći spoljnotrgovinski sporazumi koje su članice carinske unije imale potpisane pre nego što su ušle u carinsku uniju se moraju ponovo pregovarati. Ovome treba dodati i to da carinska unija, pored opisanog, podrazumeva i podelu prihoda od naplaćenih carina među članicama po unapred dogovorenom ključu.

Naredni viši nivo integracije posle carinske unije je zajedničko tržište koje podrazumeva osim potpune liberalizacije intraregionalne trgovine i zajedničke eksterne carinske tarife i slobodno kretanje faktora proizvodnje u regionu.¹² Ovo praktično znači da države članice zajedničkog tržišta odobravaju međusobno slobodno kretanje robe, usluga, rada i kapitala. Upravo se ovo slobodno kretanje faktora proizvodnje, najčešće spominje u javnosti kao jedno od osnovnih odrednica „Malog Šengena”. Ipak, ostaje nepoznanica kako su idejni tvorci zamislili da sprovedu liberalizaciju faktora proizvodnje u regionu bez prethodno uspostavljene carinske unije, odnosno zajedničkog tržišta. Drugim rečima, nije moguće ostvariti određeni aspekt višeg nivoa integracije bez prethodno uspostavljenih nižih nivoa, jer prethodni nivoi predstavljaju osnovu za svaki naredni nivo.

Kao najviši oblik regionalne ekonomske integracije pojavljuje se ekonomska unija koja pored svih prethodno navedenih nivoa liberalizacije podrazumeva i

¹¹ “Definition: Customs Union”, UN Trade Statistics, <https://unstats.un.org/unsd/tradekb/Knowledgebase/50131/Definition-Customs-Union>, 14/08/2020.

¹² Predrag Bjelić i Radmila Dragutinović Mitrović, *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*, op. cit., str. 62.

monetarnu uniju i jedinstvenu valutu.¹³ U okviru ekonomske unije, države članice prenose na nadnacionalni nivo odlučivanje ne samo o spoljnotrgovinskoj politici, već i o monetarnoj politici koju kreira i sprovodi jedinstvena centralna banka.

Definisanje „Malog Šengena”

U našem pokušaju da definišemo ideju „Malog Šengena”, polazimo od do sada jedinog dokumenta koji određuje ovu integraciju, a to je tzv. Novosadska deklaracija. Tačan naziv ovog dokumenta je Deklaracija o uspostavljanju slobodnog protoka ljudi, robe, usluga i kapitala na Zapadnom Balkanu, a potpisali su je 10. oktobra 2019. godine u Novom Sadu predsednik Srbije Aleksandar Vučić i premijeri Albanije i Severne Makedonije Edi Rama (Edi Rama) i Zoran Zaev (Zoran Zaev).¹⁴ Predstavnici triju država pozvali su tom prilikom ostale lidere na Zapadnom Balkanu da se pridruže njihovim naporima. U deklaraciji se navodi kao prvi korak opredeljenje da se „ukinu granične kontrole i druge prepreke slobodnom kretanju u regionu”, što je pre moguće i ne kasnije od 2021. godine.¹⁵ U nastavku teksta navodi se i sledeće:

Ljudi će biti u mogućnosti da putuju širom regiona sa važećom ličnom kartom. Oni bi trebalo da budu u mogućnosti da se zaposle bilo gde u regionu i obavljaju posao za koji su kvalifikovani u bilo kom delu regiona. Diplome bi trebalo da budu priznate u celom regionu.¹⁶

U Deklaraciji se osim navedenog spominje i „Regionalna ekonomska zona zapadnobalkanske šestorke”, koja bi trebalo da bude zasnovana na punoj inkluzivnosti i na principima četiri fundamentalne slobode u Evropskoj uniji – slobode kretanja roba, usluga, ljudi i kapitala.¹⁷

Iz samog naslova deklaracije jasno je da je suština Malog Šengena slobodan protok ljudi, robe, usluga i kapitala na Zapadnom Balkanu, ali ostaje nejasno kako je ovo moguće ostvariti bez uspostavljanja višeg nivoa regionalne ekonomske integracije kao što je zajedničko tržište. Slobodan protok faktora proizvodnje kao što

¹³ Ibid.

¹⁴ „Šta građanima donosi ‘mali Šengen’”, *RTS*, 10. oktobar 2019, www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3692685/sta-gradjanima-donosi-mali-sengen.html, 12/06/2020.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

funkcioniše u Evropskoj uniji, na koje se deklaracija poziva, podrazumeva prethodno stvaranje carinske unije, a potom zajedničkog tržišta. Iako se Deklaracija poziva na ukidanje granične kontrole i drugih prepreka, već u samom nastavku teksta Deklaracija predviđa graničnu kontrolu pozivajući se na kontrolu ličnih dokumenata (lična karta). Prekogranično kretanje građana samo uz ličnu kartu nije nikakva novina na Zapadnom Balkanu, jer sve države regiona već imaju bilateralne sporazume sa svojim susedima na osnovu kojih građani putuju samo sa ličnom kartom, te ostaje nejasno šta je bila osnovna intencija autora dokumenta. Osim toga, Novosadska deklaracija ne poziva na stvaranje carinske unije, što je jedini način da se ostvari slobodan protok robe, već na uspostavljanje zajedničkih carinskih kontrola kojima bi se samo olakšao, odnosno ubrzao protok robe. Kada je reč o trgovini uslugama, one se detaljno ne spominju u tekstu Deklaracije, pa je nejasno kako su autori zamislili njihovu liberalizaciju. Isto možemo navesti za kretanje kapitala, odnosno slobodu investiranja, koje nije obrazloženo u tekstu Deklaracije.

Ovde dolazimo do prvog i osnovnog problema u definisanju „Malog Šengena”, a to je da naslov Novosadske deklaracije ne korespondira sa tekstom Deklaracije. S obzirom da tekst Deklaracije ne podrazumeva slobodan protok faktora proizvodnje u regionu, već samo olakšano kretanje ljudi, robe, usluga i kapitala, smatramo da bi jedino odgovarajući naziv deklaracije, koja određuje ideju „Malog Šengena”, mogao biti „Deklaracija o uspostavljanju olakšanog protoka ljudi, robe, usluga i kapitala na Zapadnom Balkanu”.

Drugi problem koji se ističe jeste distinkcija ovako formulisane ideje „Malog Šengena” u odnosu na postojeću CEFTA 2006. Iz teksta same Deklaracije ne može se doći niti do jednog stava koji bi ovu novu integraciju svrstao u kategoriju višeg nivoa integracije, pa se postavlja pitanje, koja je njegova svrha. U okviru CEFTA 2006 već postoji zona slobodne trgovine, a dodatni protokoli o olakšanju protoka robe, ljudi, usluga i kapitala mogli su biti stavljeni na sto ove organizacije. Odgovor koji se sam po sebi nameće je potreba da se zaobiđu procedure u okviru CEFTA 2006, jer je izvesno da će predstavnici Kosova* blokirati svaku inicijativu Srbije. Zbog politike Prištine koja duže od godinu dana blokira rad institucija CEFTA 2006, uvodeći diskriminatorne carine i necarinske barijere na robu iz Srbije i Bosne i Hercegovine, dalja liberalizacija u okviru ovog multilateralnog sporazuma postala je neizvodljiva. Pojavila se potreba da se Kosovo* zaobiđe u daljim pregovorima o liberalizaciji trgovine i upravo zbog toga su lideri u Prištini prepoznali ideju „Malog Šengena” kao način izolacije Kosova*. Kosovski predstavnici ne vide interes u „Malom Šengenu”, navodeći da ni CEFTA 2006 nije donela mnogo dobrog Kosovu*.¹⁸ Ovo je donekle

¹⁸ „‘Mali Šengen’: Ko na Balkanu ne želi novu regionalnu inicijativu”, *BBC*, 13. novembar 2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-50395477>, 16/06/2020.

tačno, jer je od stupanja u CEFTA 2006 uvoz na Kosovo* drastično porastao, naročito iz Srbije, dok je izvoz u zemlje potpisnice rastao, ali po neuporedivo nižoj stopi.¹⁹

Zbog svega navedenog, možemo zaključiti da je Novosadska deklaracija pre svega spisak lepih želja, ali nejasno definisanih i nespretno nabacanih, koje je teško sprovesti u praksi. U nameri da dalje razrade ideju „Malog Šengena”, predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić i premijeri Albanije i Severne Makedonije Edi Rama i Zoran Zaev, ponovo su se susreli na Ohridu 9. novembra 2019. godine, i tom prilikom definisali sledećih deset ciljeva:

1. Putovanje građana Srbije, Severne Makedonije i Albanije unutar prostora tri zemlje samo uz ličnu kartu;
2. Stranci u zemlje članice inicijative mogu putovati bez dodatnih viza;
3. Zajedničke radne dozvole i priznavanje kvalifikacija i diploma, bez dodatnih procedura;
4. Razmena studenata;
5. Zajednički projekti za istraživanje i razvoj;
6. Uvođenje 24-časovnog radnog vremena svih inspeksijskih službi na granicama, sa akcentom na fitosanitarnu i veterinarsku inspekciju;
7. Jedinствен paket dokumentacije potrebne za tranzit robe, sa akcentom na uvođenje sistema sa što manje papira, koji bi bio u skladu sa strategijom digitalnog razvoja;
8. Izmene zakona iz oblasti tržišta kapitala, poreskog i finansijskog sistema u sve tri zemlje, u cilju stvaranja uslova za nesmetan protok kapitala;
9. Jačanje prekogranične saradnje u oblasti borbe protiv transnacionalnog kriminala i terorizma;
10. Definisane sopstvenih pravila u mnogim oblastima u cilju unapređenja atraktivnosti tri zemlje i saradnje.²⁰

Iz deset navedenih tačaka jasno se može videti da se ne radi o slobodnom kretanju faktora proizvodnje u regionu, već isključivo o načinima olakšanog kretanja robe, ljudi i kapitala, bez pominjanja usluga, dok se zadržavaju svi postojeći okviri trgovinske saradnje na nivou CEFTA 2006. Prva tačka ovog dogovora koja predstavlja

¹⁹ Stevan Rapačić i Sandra Davidović, „Osnovna ekonomska pitanja u odnosima Beograda i Prištine”, *Srpska politika misao*, vol. 65, br. 3/2019, str. 455.

²⁰ „‘Mali Šengen’ nam donosi uštede i jedinstveno tržište, ali i ove izazove”, *Blic*, 11. novembar 2019, <https://www.blic.rs/vesti/politika/mali-sengen-nam-donosi-ustede-i-jedinstveno-trziste-ali-i-ove-izazove/2bl0h50>, 20/06/2020.

značajnu novinu u političkim odnosima triju država je uspostavljanje zajedničke vizne politike. Druga i najznačajnija novina jeste kreiranje zajedničkih radnih dozvola, odnosno priznavanje kvalifikacija i diploma, što će dovesti do kreiranja donekle jedinstvenog tržišta rada. Ova tačka je od izuzetnog značaja za privredu Srbije da zahteva posebnu analizu u daljem delu teksta koji se odnosi na ekonomke i političke posledice „Malog Šengena“. Ostale navedene tačke realno ne predstavljaju značajno unapređenje političkih i ekonomskih odnosa triju zemalja, već se prvenstveno svode na ukidanje administrativnih i tehničkih barijera u trgovini.

Na osnovu svega navednog možemo zaključiti da se „Mali Šengen“, kako je dogovoren u Novom Sadu i Ohridu 2019. godine, ne može svrstati u viši oblik regionalne ekonomske integracije, te da ne podrazumeva slobodu kretanja robe, ljudi, usluga i kapitala, kao što to tvrde njegovi zagovarači. On može predstavljati samo regionalni ekonomski prostor (zonu), što je nivo niži od carinske unije, ali nešto viši od CEFTA 2006. Regionalni ekonomski prostor, pored zone slobodne trgovine, podrazumevao bi proširenje regionalne saradnje uvođenjem novih oblasti u kojima se trgovina liberalizuje, kao što je navedeno u deset tačaka iz Ohrida. Ovo bi podrazumevalo i ukidanje administrativnih i tehničkih barijera, poput sanitarnih i fitosanitarnih propisa u intraregionalnoj trgovini, čime bi se omogućilo olakšano kretanje kamionskog robnog prevoza i samo donekle sprečili zastoji na granicama, a uzajamnim priznavanjem diploma i zajedničkim radnim dozvolama, bilo bi kreirano i jedinstveno tržište rada.

Jasno je da je osnovna zamisao kreatora „Malog Šengena“ kao regionalne ekonomske zone da bude samo prvi korak u uspostavljanju višeg nivoa integracije. S obzirom da ova ideja potiče od Berlinskog procesa, te da su u više prilika predstavnici Evropske unije, ali i srpski predsednik Aleskandar Vučić izneli ideju o carinskoj uniji i zajedničkom tržištu, smatramo da je neophodno analizirati koje bi bile posledice konstruisanja nove carinske unije na Zapadnom Balkanu, kao osnove za stvaranje zajedničkog tržišta u kome bi se ostvarila puna sloboda kretanja faktora proizvodnje, što je i osnovni cilj ovog projekta.

Privrede zemalja potpisnica Novosadske deklaracije

Albanija

Albanija je zemlja koja je i dalje ekonomski najmanje razvijena u regionu. Sa populacijom od 2,9 miliona i bruto domaćim proizvodom (BDP) u 2018. godini, od

15,2 milijarde dolara, odnosno 4.652 dolara po glavi stanovnika, može se smatrati da zaostaje za zemljama koje su predmet ovog istraživanja.²¹

Tabela 1: Osnovni makroekonomski pokazatelji Albanije (2014–2019)²²

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Realni rast BDP-a (procentat)	1,8	2,2	3,3	3,8	4,1	2,9
Inflacija merena indeksom potrošačkih cena (%; prosek za period)	1,6	1,9	1,3	2,0	2,1	1,5
Javni prihodi (procentat BDP-a)	26,3	26,4	27,4	27,7	27,6	27,3
Javni rashodi (procentat BDP-a)	32,3	30,9	29,6	29,8	29,3	29,6
Javni dug (procentat BDP-a)	66,1	69,1	68,7	67,8	64,6	63,0
Izvoz robe (procentat BDP-a)	9,3	7,5	6,7	6,9	7,7	5,5
Uvoz robe (procentat BDP-a)	31,6	29,9	30,9	31,3	30,2	32,9
Neto izvoz usluga (procentat BDP-a)	3,2	5,1	7,4	9,4	8,6	12,9
Neto priliv stranih direktnih investicija (procentat BDP-a)	8,1	8,0	8,7	8,6	8,0	7,8
Spoljni dug (procentat BDP-a)	69,5	74,4	73,5	68,7	62,9	60,6
Stopa nezaposlenosti (procentat, prosek za period)	17,5	17,1	15,2	13,7	12,3	11,5
Stopa nezaposlenosti mladih (procentat, prosek za period)	32,5	33,2	28,9	25,9	23,1	n.a.

²¹ "Trade Profiles – Albania", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/AL_e.pdf, 02/07/2020.

²² Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske banke preuzetih iz: „Zapadni Balkan – redovni ekonomski izveštaj“, br. 16, jesen 2019, World Bank Group, <http://pubdocs.worldbank.org/en/974781570527082774/WBRER16-SRB.pdf>, 02/07/2020, str. 54.

Iz tabele se jasno može zaključiti da postoji visoki udeo uvoza robe u BDP-u, koji je čak porastao u zadnjih pet godina i iznosi skoro 33%. Sa druge strane, udeo izvoza u ukupnom BDP-u znatno je manji i on je čak opao za aproksimativno 50% u 2019. godini u odnosu na 2014. godinu, kada je iznosio 9,3%. Pored pomenutih negativnih tendencija, primećuje se i visok udeo javnog duga u BDP-u koji se u prethodnih pet godina kretao između 69 i 63 procenta. Albanija beleži inflaciju na niskom nivou, pa je ona merena indeksom potrošačkih cena u 2019. godini iznosila svega 1,5%. Ipak, kao najznačajniji pokazatelj kretanja privrede, prosečan realni rast BDP-a za period 2014–2019. iznosio je tri procenta. Ovakav rast nije loš rezultat za ekonomiju koja se može smatrati najmanje razvijenom u regionu, a kao dodatan napredak navodimo i nastavak pozitivnog trenda na tržištu rada, gde je nezaposlenost u junu 2019. godine dostigla najnižu vrednost od 11,5 procenata. Ovome posebno treba dodati podatak da se stopa nezaposlenosti mladih smanjila sa 33%, koliko je iznosila 2015. godine, na 23% u 2018. godini. Odlazak mladih u inostranstvo u potrazi za boljim životim – kako visokoobrazovanih tako i niskokvalifikovanih radnika – zajednički je činilac svih država Zapadnog Balkana i posebno bolna tema za donosiocce političkih odluka na ovom prostoru.

Tabela 2: Najznačajniji trgovinski partneri Albanije (udeo u ukupnom robnom izvozu i uvozu, 2018)²³

Izvoz	%	Uvoz	%
EU	76,3	EU	60,9
Srbija	11,3	Turska	8,4
S. Makedonija	2,8	Kina	8,4
Crna Gora	1,8	Srbija	4,8
Kina	1,8	Rusija	2

Zemlje Evropske unije su najznačajniji spoljnotrgovinski partneri Albanije. Više od 76% od ukupnog albanskog izvoza završi na tržištu Evropske unije, dok 61% od ukupnog uvoza u Albaniju vodi poreklo iz EU. Možda i najinteresantniji podatak jeste činjenica da je Srbija drugo najznačajnije izvozno tržište za albanske

²³ Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske trgovinske organizacije preuzetih iz: "Trade Profiles – Albania", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/AL_e.pdf, 02/07/2020.

proizvode. Od ukupnog izvoza u 2018. godini, udeo robe izvezene u Srbiju iznosio je 11,3%. Srbija je i značajna zemlja porekla kada je reč o uvozu u Albaniju. Od ukupnog uvoza 2018. godine, 4,8% je otpadalo na robu iz Srbije. Dakle, jasno je da Srbija predstavlja važnog spoljnotrgovinskog partnera za Albaniju, naročito kada je reč o izvozu. U 2017. godini, Albanija je izvezla poljoprivrednih proizvoda u Srbiju u vrednosti od 16 miliona dolara.²⁴ Ovo je jedan od važnih faktora ekonomskog aspekta koji obrađujemo. Kada je reč o izvozu albanske robe, vidimo da se ona osim u EU i Srbiju izvozi gotovo isključivo u Severnu Makedoniju i Crnu Goru, dok je Kina tek na petom mestu.

Primećujemo da Albanija, osim iz Evropske unije, najviše robe uvozi iz Turske i Kine, koje su sa 8,4% udela izjednačene u ukupnom uvozu, dok se Rusija nalazi tek na petom mestu sa udelom od svega 2%. Udeo Rusije odnosi se na uvoz energenata, dok Albanija iz Turske i Kine uvozi različite vrste gotove robe, mašina i poluproizvoda. Turska Albaniju prepoznaje kao zemlju od posebnog političkog, ekonomskog i kulturološkog interesa, te se investicije i izvoz iz Turske povećavaju iz godine u godinu, ne samo u odnosu na Albaniju, već i prema Kosovu*.

Severna Makedonija

Severna Makedonija je pored Crne Gore važila za najmanje razvijenu republiku u bivšoj Jugoslaviji. U 2018. godini, BDP Severne Makedonije iznosio je 12,6 milijardi dolara, odnosno 5.567 dolara po glavi stanovnika.²⁵ Na početku tranzicionog perioda 2001. godine, BDP Severne Makedonije iznosio je 3,7 milijardi dolara što je četverostruko niža vrednost u odnosu na 2018. godinu. Kao i ostatak zemalja u okruženju, Severna Makedonija je imala ubrzan ekonomski rast sve do izbijanja svetske ekonomske krize 2008. godine, kada je beležila rekordnu stopu rasta od 5,5%. U poslednjih šest posmatranih godina, možemo primetiti da je prosečna stopa rasta makedonske privrede iznosila svega 2,7%. Uvidom u ovaj indikator možemo primetiti da je 2017. godine rast bio zaustavljen, da bi već naredne godine krenuo skromnom uzlaznom putanjom.

²⁴ Ibid.

²⁵ "Trade Profiles – Northern Macedonia", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MK_e.pdf, 06/07/2020.

Tabela 3: Osnovni makroekonomski pokazatelji Severne Makedonije (2014–2019)²⁶

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Realni rast BDP-a (procentat)	3,6	3,9	2,8	0,2	2,7	3,1
Inflacija merena indeksom potrošačkih cena (% , prosek za period)	-0,3	-0,3	-0,32	1,4	1,5	1,6
Javni prihodi (procentat BDP-a)	29,7	31,0	30,6	31,0	30,4	32,0
Javni rashodi (procentat BDP-a)	33,9	34,4	33,2	33,09	31,5	34,4
Javni dug (procentat BDP-a)	38,1	38,1	39,9	39,5	40,5	43,4
Izvoz robe (procentat BDP-a)	25,7	26,8	35,1	38,1	43,2	41,6
Uvoz robe (procentat BDP-a)	42,9	42,9	53,1	54,9	58,6	56,1
Neto izvoz usluga (procentat BDP-a)	4,5	3,8	3,5	3,8	3,3	3,5
Neto priliv stranih direktnih investicija (procentat BDP-a)	2,3	2,2	3,3	1,8	5,8	3,2
Spoljni dug (procentat BDP-a)	70,0	69,3	74,7	73,6	73,7	78,1
Stopa nezaposlenosti (procentat, prosek za period)	28	26,1	23,8	22,4	20,7	19,4
Stopa nezaposlenosti mladih (procentat, prosek za period)	53,1	47,3	48,2	46,7	45,4	n.a.

Tabela 4: Najznačajniji trgovinski partneri Severne Makedonije (udeo u ukupnom robnom izvozu i uvozu, 2018)²⁷

Izvoz	%	Uvoz	%
EU	82,1	EU	62,4
Srbija	7,9	Srbija	7,1
BiH	1,4	Kina	5,8
Turska	1,4	Turska	4,7
Albanija	1,3	Južna Afrika	3,3

²⁶ Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske banke iz: „Zapadni Balkan – redovni ekonomski izveštaj”, op. cit.

²⁷ Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske trgovinske organizacije preuzetih iz: “Trade Profiles – Northern Macedonia”, op. cit.

Javni dug Severne Makedonije beleži konstantan rast, što se objašnjava time da se tekuća potrošnja povećavala zbog porasta zarada, penzija i subvencija uprkos umerenom rastu prihoda. Spoljni dug se takođe povećao u 2019. godini i iznosio je 78% BDP-a. Iako je nezaposlenost u 2019. godini, dostigla rekordno nizak nivo beležeći stopu od 19,4%, Severna Makedonija je i dalje zemlja sa visokom stopom nezaposlenosti i naročito visokom stopom nezaposlenosti mladih koja je u 2018. godini iznosila čak 45,4%. Relativno niska stopa ekonomskog rasta, visoka stopa nezaposlenosti i visok spoljni dug ukazuju na strukturne probleme makedonske privrede.

Uvidom u glavne spoljnotrgovinske partnere Severne Makedonije, primećujemo da i u ovom slučaju, kao i kod prethodno prikazanih zemalja dominiraju Evropska unija i Srbija. Severna Makedonija 82,1% svog ukupnog izvoza plasira na tržište članica Evropske unije. Takođe, većina robe uvezene na makedonsko tržište dolazi iz Evropske unije. U ukupnom makedonskom uvozu u 2018. godini, udeo Evropske unije kao zemlje porekla iznosio je 62,4%. Srbija je pored Evropske unije glavno izvozno tržište za makedonske proizvode. Približno 8% od ukupne vrednosti izvoza završi na srpskom tržištu, dok je udeo srpske robe u ukupnom uvozu u Severnu Makedoniju oko 7%. Kada je reč o glavnim izvoznim tržištima za makedonske proizvode, Srbiju prate Bosna i Hercegovina, Turska i Albanija sa pojedinačnim udelom od aproksimativno 1,4%. Situacija je drugačija kada govorimo o uvozu u Severnu Makedoniju, gde posle Evropske unije i Srbije, najviše robe vodi poreklo iz Kine (5,8%), Turske (4,7%) i Južnoafričke Republike (3,3%).

Srbija

Srbija je teritorijalno i po ekonomskim kapacitetima najveća privreda u regionu koji posmatramo. Sa ostvarenih 50,6 milijardi dolara BDP-a u 2018. godini, moglo bi se zaključiti da je ona najrazvijenija zemlja regiona. Ipak, njeni makroekonomski indikatori ukazuju na ne tako zavidne rezultate. Ostvareni prosečan BDP po glavi stanovnika Srbije je za period 2016–2018. godine iznosio 6.426 dolara, što je tek nešto bolji rezultat od onog koji je ostvarila Severna Makedonija u istom periodu, a znatno niže od rezultata Crne Gore.²⁸

²⁸ "Trade Profiles – Serbia", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/RS_e.pdf, 10/07/2020.

Tabela 5: Osnovni makroekonomski pokazatelji Srbije (2014–2019)²⁹

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Realni rast BDP-a (procenat)	1,6	1,8	3,3	2,0	4,2	3,3
Inflacija merena indeksom potrošačkih cena (% prosek za period)	2,1	1,4	1,1	3,2	2,0	2,2
Javni prihodi (procenat BDP-a)	39,0	39,3	40,8	41,5	41,1	40,8
Javni rashodi (procenat BDP-a)	45,2	42,7	41,9	40,4	40,6	41,2
Javni dug (procenat BDP-a)	58,2	64,0	62,8	55,6	50,1	49,1
Izvoz robe (procenat BDP-a)	30,0	32,1	34,9	35,9	35,5	35,0
Uvoz robe (procenat BDP-a)	41,6	42,3	43,4	46,1	47,7	50,3
Neto izvoz usluga (procenat BDP-a)	1,3	2,0	2,5	2,4	2,5	4,3
Neto priliv stranih direktnih investicija (procenat BDP-a)	3,5	5,1	5,2	6,2	7,4	6,2
Spoljni dug (procenat BDP-a)	72,4	73,5	72,1	68,9	61,3	58,7
Stopa nezaposlenosti (procenat, prosek za period)	19,2	17,7	15,3	13,5	12,7	12,0
Stopa nezaposlenosti mladih (procenat, prosek za period)	47,5	43,2	34,9	31,9	29,8	n.a.

Srpska privreda je najveći rast imala 2004. godine, kada je realni rast BDP-a iznosio 9%.³⁰ Nakon 2008. godine je zaustavljen rast privrede Srbije, pa je u periodu od 2009. do 2019. godine prosečna stopa rasta iznosila svega 1,5%, što su znatno nepovoljni rezultati za najveću zemlju regiona.³¹ Nakon devedesetih godina dvadesetog veka, ako posmatramo osnovne makroekonomske parametre, možemo reći da je Srbija doživela još jednu izgubljenu deceniju. Mada je stopa nezaposlenosti u 2019. godini zvanično na rekordno niskom nivou od 12%, stopa

²⁹ Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske banke iz: „Zapadni Balkan – redovni ekonomski izveštaj”, op. cit., str. 84.

³⁰ Stevan Rapačić, “The impact of FDI on the economic development of Serbia”, *Ekonomika preduze a*, god. LXV, br. 5–6, 2017, str. 386.

³¹ Proračun autora na bazi podataka Statističkih godišnjaka (2009–2019) Republičkog zavoda za statistiku iz: “Republički zavod za statistiku – publikacije”, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/publikacije/?d=2&r=, 14/08/2020>.

nezaposlenosti mladih je i dalje oko 30%. Upravo ova kategorija stanovništva sve više napušta Srbiju u potrazi za boljim i sigurnijim životom. Svake godine Srbiju napusti aproksimativno 40.000 građana, a u 2018. godini, Srbiju je napustilo 50.000 mahom mladih ljudi.³² Zbog ove poražavajuće statistike, dovodi se u pitanje verodostojnost podataka o smanjenju nezaposlenosti u Srbiji.

Tabela 6: Najznačajniji trgovinski partneri Srbije (udeo u ukupnom robnom izvozu i uvozu, 2018)³³

Izvoz	%	Uvoz	%
EU	67	EU	60,4
BiH	7,9	Kina	8,4
Rusija	5,3	Rusija	7,9
Crna Gora	4,7	Turska	3,8
S. Makedonija	3,8	Irak	2,7

Srbija je 2018. godine izvezla robu u vrednosti od 19,2 milijarde dolara, a uvezla u ukupnoj vrednosti od 25,8 milijardi dolara.³⁴ Osnovna karakteristika spoljne trgovine Srbije je konstantan spoljnotrgovinski deficit generisan usled nedovoljnog rasta robnog izvoza.³⁵ Po vrednosti izvezene i uvezene robe Srbija je lider u regionu, što je razumljivo s obzirom na veličinu njenog tržišta i broj stanovnika. Zemlje Evropske unije su i u slučaju Srbije najznačajniji spoljnotrgovinski partneri. Udeo Evropske unije u ukupnom izvozu Srbije je 67%, dok je udeo u uvozu 60,4%. Drugo najznačajnije tržište za srpske proizvode je Bosna i Hercegovina na koju otpada 7,9% od ukupnog izvoza. Rusija je treće izvozno tržište, a u ovu zemlju Srbija najviše izvozi poljoprivredne proizvode, čarape, lekove i gume za vozila. Rusija je takođe treći najznačajniji spoljnotrgovinski partner Srbije kada je reč o uvozu.

³² „Srbiju lane napustilo 50.000 ljudi, šta stvarno stoji iza tih brojkii”, *RTS*, 30. septembar 2019, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3679307/srbiju-lane-napustilo-50000-ljudi-sta-stvarno-stoji-iza-tih-brojki.html>, 10/07/2020.

³³ Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske trgovinske organizacije preuzetih iz: “Trade Profiles – Serbia”, op. cit.

³⁴ Ibid.

³⁵ Radovan Kovačević, “The structural characteristics of world trade and the merchandise exports of Serbia”, *Economic Annals*, Vol. LIV, No. 181, 2009, p. 71.

Aproksimativno 8% od ukupnog uvoza u Srbiju vodi poreklo iz Rusije. Srbija beleži značajan spoljnotrgovinski deficit sa Rusijom. U 2017. godini, Srbija je izvezla robe u Rusiju u vrednosti od 995 miliona dolara, a uvezla 1,6 milion dolara. Ovo predstavlja ukupnu spoljnotrgovinsku razmenu od skoro 2,6 milijarde dolara i deficit od 605 miliona dolara.³⁶ Srbija je zavisna od uvoza gasa i nafte iz Rusije. Više od polovine uvoza iz Rusije otpada na gas i naftu.

Na četvrtom i petom mestu glavnih izvoznih tržišta Srbije su Crna Gora i Severna Makedonija sa udelom od 4,7% i 3,8% respektivno. Osim Evropske unije i Rusije, kada je reč o uvozu, među najznačajnijim partnerima ističu se Kina sa udelom od 8,4%, Turska sa udelom od 3,8 i Irak odakle dolazi 2,7% od ukupnog uvoza u Srbiju. Kada je reč o Iraku, ovde se radi prvenstveno o uvozu energenata, dok je roba iz Kine i Turske pretežno roba široke potrošnje, kao i industrijski proizvodi.

Mali Šengen kao zajedničko tržište

Nova carinska unija pod nazivom Mali Šengen, kakva se želi stvoriti po ugledu na Evropsku ekonomsku zajednicu, predstavljala bi krupan ekonomski i politički zalogaj za države Zapadnog Balkana. Već smo objasnili da carinska unija podrazumeva zajedničku spoljnotrgovinsku politiku, odnosno formiranje jedinstvene carinske teritorije i zajedničke eksterne carinske tarife. Da uspostavljanje ovakve unije priželjkuje predsednik Srbije Aleksandar Vučić nije tajna. On je 2016. godine izjavio „(m)oj je san carinska unija Balkana, ali ne i Jugoslavija”.³⁷ Iz njegovih izjava da se zaključiti da mu je želja i namera da kreira integraciju u kojoj bi države zadržale svoj politički suverenitet, a ekonomski prenele na nivo zajednice.

³⁶ *Statisti ki godišnjak Republike Srbije 2018*, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2018, str. 304.

³⁷ „Vučić: Moj san je carinska unija Balkana, ali ne Jugoslavija”, *Blic*, 14. septembar 2016, <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-moj-san-je-carinska-unija-balkana-ali-ne-jugoslavija/4ves7qh,11/07/2020>.

Tabela 7: Prosečne carinske stope po statusu najpovlašćenije nacije u zemljama Zapadnog Balkana u 2019. godini³⁸

	Ukupno	Poljoprivredni proizvodi	Nepoljoprivredni proizvodi
Albanija	3,6	7,7	3,0
Bosna i Hercegovina	6,3	9,7	5,8
Crna Gora	3,7	8,4	2,9
Severena Makedonija	6,7	13,1	5,7
Srbija	7,4	13,9	6,3

Uspostavljanje Malog Šengena kao carinske unije značilo bi ujednačavanje carina, što ne bi bilo ni malo lako s obzirom na velike razlike koje postoje u strukturi privreda Zapadnog Balkana, odnosno razlike u nivou prosečnog carinskog opterećenja. U tabeli 7 navedene su prosečne carinske stope po statusu najpovlašćenije nacije u posmatranim zemljama, eventualnim budućim članicama carinske unije i zajedničkog tržišta. Ovo su najniže carine koje su navedene države primenile u trgovini sa zemljama sa kojima nemaju sporazum o slobodnoj trgovini, odnosno najniže moguće carine u odnosu na treće zemlje. Iz uvida u date podatke jasno se da uočiti da Srbija primenjuje najviše carinske stope kako za poljoprivredne i nepoljoprivredne, odnosno industrijske i ostale proizvode. Visoka carinska tarifa naročito za poljoprivredne proizvode od 13,1%, ukazuje na potrebu zaštite domaćih poljoprivrednih proizvođača, kao streteškog sektora srpske privrede. Sa druge strane, zemlje poput Albanije i Crne Gore koje nemaju razvijen sektor poljoprivrede i ne teže protekcionizmu u odnosu na domaće poljoprivredne proizvođače, snizili su carine na poljoprivredne proizvode na nivo od 7,7% i 8,4%, respektivno. Ako se pogledaju nepoljoprivredni proizvodi onda su razlike u carinskom opterećenju još veće. Prosečna carinska stopa na nepoljoprivredne proizvode u Srbiji je 6,3% u Albaniji je 3%, dok je u Crnoj Gori još niža i iznosi 2,9%. Dakle, postoji ogroman disparitet u carinama koji se kreće i do preko 50%, pa ostaje nejasno na koji način bi se izvršilo ujednačavanje carina. Zbog visoke uvozne zavisnosti posmatranih zemalja i izuzetno snažnog uvoznčkog lobija u svim zemljama Zapadnog Balkana, ne može se očekivati povećanje carinskih stopa do nivoa koji je u Srbiji, već možemo

³⁸ Tabela je sačinjena na osnovu podataka Svetske trgovinske organizacije preuzetih iz: "Trade Profiles", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_profiles_list_e.htm, 15/07/2020.

pretpostaviti da bi ujednačavanje podrazumevalo snižavanje carinskih stopa Srbije na nivo Albanije ili Crne Gore.

Dodatna prepreka u ovom procesu bila bi i činjenica da su tri od pet posmatranih zemalja članice Svetske trgovinske organizacije, te da im nije dozvoljeno da podižu carine iznad konsolidovanog nivoa. Ponovo bi se moralo pregovarati i o pristupanju Svetskoj trgovinskoj organizaciji, što je osnovni preduslov za učlanjenje u Evropsku uniju, pa je pitanje da li bi na ovako nešto pristale Crna Gora, Albanija i Severna Makedonija koje su već članice. Nova carinska unija morala bi kao takva da zatraži prijem u članstvo Svetske trgovinske organizacije i prođe novi ciklus dugotrajnih pregovora sa zainteresovanim državama članicama i proces usklađivanja zakonodavstava sa sporazumima Svetske trgovinske organizacije. Da ovo nije nimalo lak zadatak govori podatak da Srbija pokušava da postane članica skoro dvadeset godina, a da još uvek nije uskladila određene zakone sa pravilima Svetske trgovinske organizacije. Jedini način da se ovaj proces ubrza, osim promene određenih zakona, a prvenstveno Zakona o genetski modifikovanim organizmima (kada je reč o Srbiji), bio bi da Srbija i Bosna i Hercegovina usklade carine sa ostalim članicama, što praktično znači da ih smanje na njihov nivo. Drugim rečima, Srbija bi bila primorana da baci u vodu višedecenijski napor naših pregovarača u procesu pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji koji su uspeli da istraju na zaštiti visokih carina za naše strateške proizvode.

Stvaranje zajedničkog tržišta, odnosno jedinstvene carinske teritorije zahtevalo bi da sve zemlje ukinu svoje postojeće spoljnotrgovinske sporazume i ponovo zajednički pregovaraju o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju i pristupanju Evropskoj uniji. Dakle, sve posmatrane zemlje izgubile bi privilegije koje imaju po osnovu zaključenih sporazuma o slobodnoj trgovini. Neki od ovih sporazuma bili bi sa sigurnošću ponovo zaključeni sa novom carinskom unijom, poput Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, dok bi se najveći broj ostalih sporazuma morao ponovo zajednički pregovarati. Izvesno je da bi Srbija izgubila povlastice koje ima po osnovu Sporazuma o slobodnoj trgovini sa Ruskom Federacijom, odnosno Evroazijskom unijom, prvenstveno iz političkih razloga, jer su za razliku od Srbije i Bosne i Hercegovine, Albanija i Crna Gora prateći politiku Evropske unije, uvele sankcije Ruskoj Federaciji.

Možda i najveća prepreka u stvaranju nove carinske unije i jedinstvenog tržišta predstavljao bi proces njenog pristupanja Evropskoj uniji. Mada Unija i njeni zvaničnici daju punu podršku Berlinskom procesu, veliko je pitanje kako bi se Evropska unija postavila prema mogućnosti pripajanja nove carinske unije u kojoj se nalazi šest zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo*, Severna Makedonija i Srbija) sa različitim nivoom privrednog razvoja i dijametralno suprotnim spoljnopolitičkim opredeljenjima. Neke od ovih država su članice NATO-a, dok Srbija

istrajava na politici vojne neutralnosti i podjednake saradnje sa Istokom i Zapadom. Dosadašnji samostalni put ka Evropskoj uniji svake od članica nove ekonomske integracije i otvorena poglavlja, morala bi biti zamenjena zajedničkim putem nove carinske unije. Ovim činom bi države koje su najdalje napredovale na evropskom putu, a to su prvenstveno Srbija i Crna Gora, vezale svoj napredak za tempo koji diktira najmanje napredna članica nove unije, čime bi se stvorio efekat konvoja.

Ekonomске i političke posledice „Malog Šengena“

Uvidom u strukturu privreda zemalja potpisnica Novosadske deklaracije, eventualnih budućih članica „Malog Šengena“ i njihove najznačajnije trgovinske partnere, došli smo do zaključka da se radi o relativno deindustrijalizovanim i nerazvijenim ekonomijama zavisnim od uvoza prvenstveno iz Evropske unije. Kao najveća ekonomija u regionu, Srbija je po osnovnim makroekonomskim pokazateljima tek nešto razvijenija od ostalih država, ali u okviru CEFTA 2006, ona beleži spoljnotrgovinski suficit već duži niz godina. S obzirom da „Mali Šengen“, onako kako je definisan nakon dogovora u Novom Sadu i Ohridu 2019. godine, broji svega tri članice, ne može se očekivati značajan uticaj na rast izvoza, odnosno pozitivan uticaj na rast privrede kako srpske, tako i albanske i makedonske. Olakšice koje su ovi dogovori najavili, a koji se ogledaju prvenstveno u uspostavljanju zajedničkih carinskih kontrola, dvadesetčetvoročasovnom radu ovih kontrola na graničnim prelazima i drugim administrativnim olakšicama, svakako jesu dobrodošle za privrednike u regionu, ali one neće stvoriti drastično bolji ambijent koji bi prouzrokovao značajan rast domaće privrede. Od posmatranih zemalja, Srbija neuporedivo više izvozi u Bosnu i Hercegovinu u odnosu na ostale članice CEFTA 2006, a ova zemlja za sada ne pokazuje interes da se priključi projektu koji nazivamo „Mali Šengen“.

Skeptični po pitanju ideje „Malog Šengena“ i ekonomskih koristi koje ovo udruživanje može da donese jesu prvenstveno predstavnici Crne Gore i Kosova*. Crnogorska ministarka ekonomije Dragica Sekulić je izjavila da ne vidi potrebu za stvaranjem nove integracije, pored već postojeće CEFTA 2006. Ona je saopštila da je Crna Gora u okviru međunarodnih organizacija i inicijativa već ispunila veliki deo onoga što sadrži najnovija inicijativa lidera Albanije, Severne Makedonije i Srbije.³⁹

³⁹ „‘Mali Šengen’ za Crnu Goru ‘trošenje energije’“, *Radio Slobodna Evropa*, 11. novembar 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-procjenjuje-rizik-od-malog-%C5%A1engena-/30264704.html>, 12/07/2020.

Zbog činjenice da građani Crne Gore već putuju u sve države regiona sa ličnom kartom, a da njena zemlja nema nikakvih trgovinskih i drugih barijera prema drugim državama, crnogorska ministarka ekonomije je istakla da bi eventualno priključenje ovoj inicijativi predstavljalo samo trošenje energije na nešto što je Crna Gora već uradila.

Prištinske vlasti nisu ekonomski aspekt ni uzeli u obzir prilikom donošenja odluke o „Malom Šengenu“. Za njih postoji samo jedan prioritet, a to je priznanje Kosova* u svojim granicama od strane Srbije, pa im je politički aspekt bliži u tumačenju ove inicijative. Hašim Tači je izjavio da Kosovo* ne želi da ni u kakvim okolnostima zameni evroatlantsku perspektivu sa bilo kakvom regionalnom inicijativom.⁴⁰ Ovo implicira da Mali Šengen vodi u zajedničko pristupanje EU, odnosno napuštanje individualnog puta. Tači je takođe dodao da je ova regionalna inicijativa „besmislena sve dok Srbija i Bosna i Hercegovina ne priznaju nezavisnost Kosova“.⁴¹ Ovom stavu pridružuje se i lider pokreta Samoopredeljenje Aljbin Kurti (Albin Kurti), koji je prethodno izjavio da „Mali Šengen“ predstavlja angažovanje Srbije na stvaranju nove platforme za takozvanu Veliku Srbiju, te dodao da se ne sme dopustiti „četvrta Jugoslavija“.⁴²

I dok u Severnoj Makedoniji nema značajnog protivljenja ovoj inicijativi, Edi Rama nije naišao na podršku javnog mnjenja priključenju „Malom Šengenu“ u Albaniji. Američki diplomata i profesor Edvard Džozef (Edward Joseph) rekao je da razume stav Aleksandra Vučića, ali ne može da razume albanskog premijera Edija Ramu, jer će „Mali Šengen“ izolovati Kosovo*.⁴³ Istina je ipak da su predstavnici Kosova* odlučili da se samoizoluju onog trenutka kada su prekršili osnovna načela sporazuma CEFTA 2006 i kada su u novembru 2018. godine uveli diskriminatorne carine Srbiji i Bosni i Hercegovini koristeći nelegalna ekonomska sredstva u političkoj borbi. Iako su ove nelegalne carine na snazi više od godinu dana, zvanična Tirana i Edi Rama pružili su punu podršku ovoj odluci Prištine. Upravo zbog podrške koju Kosovu* unutar CEFTA 2006 daje Albanija, Srbija i Bosna i Hercegovina nisu bile u mogućnosti da putem mehanizma za rešavanje sporova zaustave nelegalno ponašanje prištinskih vlasti. U albanskoj javnosti stiče se utisak da je njihov premijer

⁴⁰ „Politički lideri Kosova protiv ‘malog Šengena’“, *Radio Slobodna Evropa*, 11. novembar 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/politicki-lideri-kosova-protiv-malog-sengena-/30263955.html>, 12/07/2020.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ „Razumem Vučića, ali ne i Ramu“, *B92*, 22. decembar 2019, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=12&dd=22&nav_category=640&nav_id=1633772, 12/07/2020.

ovog puta stao na stranu Beograda u inicijativi koja teži da zaobiđe Prištinu i dovede je pred svršen čin. Ipak, ovaj svršen čin ne mora nužno biti i politički gubitak za prištinske vlasti, jer upravo pristupanje Kosova* budućem sporazumu radnog naziva „Mali Šengen” može značiti i rešenje kosovskog pitanja, odnosno priznavanje Kosova* od strane Srbije, a ujedno i najveći politički dobitak za Prištinu.

Kosovo* je 2007. godine u okviru CEFTA 2006 pristupilo sporazumu pod nazivom „Kosovo – UNMIK”, čime je Srbija samo priznala Kosovo* kao jedinstvenu carinsku teritoriju, a sporazum su potpisali predstavnici UNMIK-a u ime Kosova*. Ovog puta stvari bi bile posve drugačije. UNMIK više ne zastupa interese Kosova* u međunarodnim odnosima, predstavnici vlasti u Prištini samostalno pregovaraju sa Srbijom već duži niz godina, pa je za očekivati da jedan međunarodnopravno obavezujući sporazum bude potpisan upravo od strane legitimnih predstavnika vlasti. Pripajanjem Kosova* „Malom Šengenu”, bilo da je reč o regionalnom ekonomskom prostoru ili zajedničkom tržištu, Srbija bi morala da prizna institucije Kosova* kao ravnopravne, da potpiše ugovor sa državom Kosovom*, a samim tim i da je prizna. Premijer Albanije Edi Rama poručio je na konferenciji za medije u Ohridu, da bi u tu inicijativu trebalo uključiti i Kosovo* „na ravnopravan način i na legalnim osnovama”, što potkrepljuje tezu da bi pristupanje „Malom Šengenu” značilo ujedno i priznavanje Kosova* od strane Srbije.⁴⁴ Ovim bi pitanje srpskog izvoza na Kosovo* i pristupanja Srbije Evropskoj uniji bez Kosova* prestalo da postoji, jer bi unutrašnja trgovina bila liberalizovana, a individualni put ka Uniji bio bi zamenjen zajedničkim pristupanjem celog regiona. Sankcije koje je Priština uvela Srbiji i Bosni i Hercegovini bile bi automatski ukinute, a Kosovo* bi započelo svoj proces pristupanja EU zajedno sa ostalim članicama unije. „Mali Šengen” se upravo zbog ovoga u međunarodnoj zajednici, a pre svega Briselu i Berlinu, doživljava kao sredstvo za otklanjanje rizika političke nestabilnosti na Zapadnom Balkanu.

Kada je reč o prednostima regionalnih ekonomskih intergracija, opšti je zaključak da stvaranje ovakvih aranžmana vodi ka privlačenju više investicija, nego što bi to bio slučaj kada bi države individualno nastupale u odnosu na strane investitore. Teorija je jasna, strani investitori osnivanjem samo jedne filijale u nekoj od država članica integracije ostvaruju mogućnost osvajanja celokupnog regionalnog tržišta. Ipak, postoje određeni slučajevi kada regionalne ekonomske integracije ne moraju nužno da imaju pozitivan uticaj na sve njegove članice. Bartlett (Will Bartlett) ističe da ekonomska integracija na Zapadnom Balkanu može imati upravo negativan ekonomski i politički efekat, odnosno da može proizvesti povezivanje preduzeća

⁴⁴ „Rama: Uključiti Kosovo u mali Šengen”, *Politika*, 11. novembar 2019, <http://www.politika.rs/sr/clanak/441605/Rama-Ukljuciti-Kosovo-u-mali-Sengen>, 13/07/2020.

isključivo na etničkom nivou.⁴⁵ Na taj način bi se, primera radi, kompanije u vlasništvu Albanaca u Severnoj Makedoniji povezivale prvenstveno sa preduzećima iz Albanije, što bi dodatno produbilo etnički i politički jaz u regionu.

Ričard Lipsej (Richard Lipsey), jedan od najčešće citiranih autora iz ove oblasti navodi da će regionalna ekonomska integracija podići blagostanje u članicama samo ako zemlje članice imaju značajnu međusobnu trgovinu pre kreiranja integracije i mnogo manju trgovinu sa zemljama van te integracije. Drugi uslov koji ovaj autor postavlja za ostvarivanje povećanja blagostanja i rasta privrede jeste da države članice nisu uvožno zavisne, odnosno da su kupovine iz inostranstva (uvoz) manje u odnosu na domaće kupovine. Dakle, da postoji mala granična sklonost ka uvozu.⁴⁶ Iz naše analize privreda zemalja regiona, mogli smo zaključiti da i pored činjenice da države Zapadnog Balkana imaju razvijenu trgovinsku saradnju, one nisu prioritetni trgovinski partneri jedne drugima. Sve posmatrane države, uključujući i Srbiju najviše izvoze u zemlje Evropske unije, odakle i najviše uvoze robe i usluga. Drugi uslov koji Lipsej postavlja takođe nije ispunjen kada je reč o zemljama Zapadnog Balkana, jer su sve posmatrane države izuzetno zavisne od uvoza i to prvenstveno od uvoza industrijskih proizvoda iz Evropske unije i energenata iz Rusije. Ipak, može se pretpostaviti da će najveću ekonomsku dobit u okviru „Malog Šengena” ostvariti upravo Srbija kao zemlja koja je i u okviru CEFTA 2006 imala spoljnotrgovinski suficit u odnosu na ostale članice.

Zaključak

U pokušaju da ga definišemo „Mali Šengen”, došli smo da zaključka da se ova integracija (onako kako je dogovorena u Novom Sadu i Ohridu 2019. godine) ne može svrstati u viši oblik regionalne ekonomske integracije. Drugim rečima, ona ne podrazumeva slobodu kretanja robe, ljudi, usluga i kapitala, već može predstavljati samo regionalni ekonomski prostor (zonu), što je nivo niži od carinske unije, ali nešto viši od CEFTA 2006. U trenutku kada ne funkcioniše mehanizam za rešavanje sporova u okviru CEFTA 2006, gde su Srbija i Bosna i Hercegovina više od godinu dana izložene nelegalnim diskriminatornim carinama od strane vlasti u Prištini, „Mali Šengen” kao nešto viši oblik integracije predstavlja značajan izazov za zemlje Zapadnog Balkana.

⁴⁵ Will Bartlett, „Regional integration and free-trade agreements in the Balkans: Opportunities, obstacles and policy issues”, *Economic Change and Restructuring*, No. 42.1–2, 2009, p. 44.

⁴⁶ Richard G. Lipsey, „The Theory of Customs Unions: A General Survey”, *The Economic Journal*, No. 52, Oxford University Press, Oxford, 1960, pp. 496–513.

Brojna su otvorena pitanja koja ograničavaju i sputavaju razvoj intraregionalne trgovine na Zapadnom Balkanu, politika i dalje rukovodi ekonomskim procesima, pa tako i integracionim procesima. Najznačajnije političke posledice nastale bi pristupanjem Kosova* „Malog Šengenu”, bilo da se radi o regionalnom ekonomskom prostoru ili zajedničkom tržištu, Srbija bi morala da prizna institucije Kosova* kao ravnopravne, da potpiše ugovor sa državom Kosovom*, a samim tim i da je prizna.

Na osnovu svega do sada navedenog došli smo do zaključka da je suština i osnovna ideja „Malog Šengena” koju je pokrenuo srpski predsednik Vučić upravo u kreiranju jedinstvenog tržišta rada, te da se ovaj cilj postavlja kao najvažnija i za sada osnovna odrednica buduće integracije. Da je suština „Malog Šengena” isključivo u slobodnom kretanju radnika potvrdio je i Edi Rama koji je naglasio da se ne može napraviti regionalni trgovinski sporazum ako se ne uspostavi sporazum o slobodnom kretanju.⁴⁷ Osnovno pitanje koje se ovde postavlja jeste zašto je slobodno kretanje ljudi i jedinstveno tržište rada, naprasno postalo toliko važno za inicijatore „Malog Šengena”, koji nisu mogli da se usaglase oko brojnih ekonomskih i političkih pitanja, poput onog da li su carine koje je Kosovo* uvelo Srbiji i Bosni i Hercegovini legitimni politički instrument ili ne. Na prvi pogled, odgovor nije jednostavan, ali se on može naći u strukturi privreda Srbije, Albanije i Severne Makedonije.

Uvidom u osnovne makroekonomske pokazatelje tri zemlje, odnosno uvidom u kretanje njihovih privreda, priliv i strukturu investicija i ono najvažnije – uvidom u stopu nezaposlenosti i stopu nezaposlenosti mladih, možemo zaključiti da sve tri zemlje boluju od nedostatka domaćih investicija, velikog spoljnotrgovinskog deficita, odliva školovanog kadra u razvijene zemlje i visoke nezaposlenosti naročito mladih. Ove zemlje, a tu prednjači Srbija, svoj privredni razvoj i smanjenje broja nezaposlenih zasnivaju prvenstveno na prilivu stranih investicija, koje nesrazmerno više subvencionišu u odnosu na domaće privrednike. I pored činjenice da strane kompanije koje dolaze u region najčešće ne doprinose lokalnoj privredi, o čemu postoje i dokazi, političari insistiraju na politici subvencionisanja stranih direktnih investicija, jer im otvaranje fabrika i zapošljavanje lokalnog stanovništva donosi značajne političke poene i stvara mogućnosti za netransparentno trošenje budžetskog novca.⁴⁸

Ipak, pokazalo se da, i pored relativno visoke nezaposlenosti i subvencionisanja po novozaposlenom radniku, strani investitori imaju sve više problema da pronađu kvalifikovanu radnu snagu koja bi radila za zarade koje su tek nešto veće od

⁴⁷ „Pristina taksama zatvara vrata ‘malog Šengena’”, *Politika*, 26. novembar 2019, <http://www.politika.rs/scc/clanak/442766/Pristina-taksama-zatvara-vrata-malog-sengena>, 12/07/2020.

⁴⁸ Stevan Rapać, “The impact of FDI on the economic development of Serbia”, op. cit., p. 389.

minimalnih. Srbiju svake godine napusti između 40.000 i 50.000 ljudi. Upravo se zbog ovoga pojavila potreba na tržištu Srbije, da se održi niska minimalna zarada i obezbedi stabilnost u prilivu radne snage, kako bi se zadržali postojeći strani investitori i privukli novi. Ovo je jedino moguće postići obezbeđivanjem jedinstvenog tržišta rada, odnosno slobodom kretanja i zapošljavanja u okviru „Malog Šengena”. S obzirom na to da se teško može zamisliti da će ovo jedinstveno tržište rada prouzrokovati značajne migracije srpskih radnika u Severnu Makedoniju i Albaniju, pretpostavljamo da će upravo radnici iz ove dve zemlje popuniti ona radna mesta koja se otvaraju sa odlaskom srpskih radnika u visokorazvijene zemlje sveta. Strani investitori će dobiti i olakšan pristup tržištima ostalih članica „Malog Šengena”, čime će dodatno smanjiti troškove i unaprediti poslovanje.

Nezaposlenost mladih 2018. godine u Severnoj Makedoniji iznosila je čak 45,4%, dok je opšta stopa nezaposlenosti bila 20,7%. U Albaniji je stopa nezaposlenosti bila 12,3%, a stopa nezaposlenosti mladih 23,1%.⁴⁹ Pretpostavljamo da će najveći deo radnika u prvom talasu doći u Srbiju upravo iz Severne Makedonije koja je kulturološki, jezički i geografski bliža Srbiji od Albanije. Lideri Albanije i Severne Makedonije svakako će podržati ovu ideju, jer će time smanjiti nezaposlenost u zemlji, a bolji makroekonomski pokazatelji doprineće njihovoj većoj političkoj podršci od strane domaćeg stanovništva. Evropska unija i međunarodna zajednica podržaće ideju „Malog Šengena”, jer doprinosi stabilizaciji Zapadnog Balkana, naročito ako se u ovu integraciju uključi i Kosovo*, a zemljama regiona biće ponuđena „zajednička evropska perspektiva”.

Bibliografija

Monografije i lanci:

- Baldwin, Richard E., and Venables, Anthony J., “Regional economic integration”, in: Gene Grossman and Kenneth Rogoff (eds), *Handbook of International Economics*, Vol. 3, Elsevier Science B.V., Amsterdam, 1995, pp. 1597–1644.
- Bartlett, Will, “Regional integration and free-trade agreements in the Balkans: Opportunities, obstacles and policy issues”, *Economic Change and Restructuring*, No. 42.1–2, 2009, pp. 25–46.
- Bjelić, Predrag i Dragutinović Mitrović, Radmila, *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*, Fondacija za razvoj ekonomske nauke (FREN), Beograd, 2018.

⁴⁹ Podaci Svetske banke iz: „Zapadni Balkan – redovni ekonomski izveštaj”, op. cit.

- Božić Miljković, Ivana, *Ekonomije balkanskih zemalja na početku XXI veka*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2018.
- Capannelli, Giovanni, Lee, Jong-Wha and Petri, Peter A., *Developing Indicators for Regional Economic Integration and Cooperation – Regional Economic Integration Working Paper No. 33*, Asian Development Bank, Singapore, 2009, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28507/wp33-developing-indicators-rei.pdf>.
- Kovačević, Radovan, "The structural characteristics of world trade and the merchandise exports of Serbia", *Economic Annals*, Vol. LIV, No. 181, 2009, pp. 55–91.
- Lipsey, Richard G., "The Theory of Customs Unions: A General Survey", *The Economic Journal*, No.52, Oxford University Press, Oxford, 1960, pp. 496–513.
- Popović Petrović, Ivana i Bjelić, Predrag, *Evropska trgovinska integracija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2018.
- Rapaić, Stevan, "The impact of FDI on the economic development of Serbia", *Ekonomika preduzeća*, god. LXV, br. 5–6, 2017, pp. 381–392.
- Rapaić, Stevan i Davidović, Sandra, „Osnovna ekonomska pitanja u odnosima Beograda i Prištine”, *Srpska politička misao*, vol. 65, br. 3/2019, str. 451–473.
- Statistički godišnjak Republike Srbije 2018*, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2018.

Izvori sa interneta

- "Definition: Customs Union", UN Trade Statistics, <https://unstats.un.org/unsd/tradekb/Knowledgebase/50131/Definition-Customs-Union>, 14/08/2020.
- "Ministerial Conclusion – Tenth Joint Committee Meeting", CEFTA, Podgorica, 2016, <https://cefta.int/structures/joint-committee/#1489661073289-e1cc8e34-071d>, 10/06/2020.
- "Trade Profiles – Albania", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/AL_e.pdf, 02/07/2020.
- "Trade Profiles – Northern Macedonia", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MK_e.pdf, 06/07/2020.
- "Trade Profiles – Serbia", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/RS_e.pdf, 10/07/2020.
- "Trade Profiles – Serbia", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/RS_e.pdf, 10/07/2020.

- „Han: EU za zajedničko tržište i jednak razvoj unutar regiona Zapadnog Balkana”, Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 16. mart 2017, <https://europa.rs/han-eu-za-zajednicko-trziste-i-jednak-razvoj-unutar-regiona-zapadnog-balkana/>, 30/06/2020.
- „‘Mali Šengen’ nam donosi uštede i jedinstveno tržište, ali i ove izazove”, *Blic*, 11. novembar 2019, <https://www.blic.rs/vesti/politika/mali-sengen-nam-donosi-ustede-i-jedinstveno-trziste-ali-i-ove-izazove/2bl0h50>, 20/06/2020.
- „‘Mali Šengen’ za Crnu Goru ‘trošenje energije’”, *Radio Slobodna Evropa*, 11. novembar 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-procjenjuje-rizik-od-malog-%C5%A1engena-/30264704.html>, 12/07/2020.
- „‘Mali Šengen’: Ko na Balkanu ne želi novu regionalnu inicijativu”, *BBC*, 13. novembar 2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-50395477>, 16/06/2020.
- „Politički lideri Kosova protiv ‘malog Šengena’”, *Radio Slobodna Evropa*, 11. novembar 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/politicki-lideri-kosova-protiv-malog-sengena-/30263955.html>, 12/07/2020.
- „Pristina taksama zatvara vrata ‘malog Šengena’”, *Politika*, 26. novembar 2019, <http://www.politika.rs/scc/clanak/442766/Pristina-taksama-zatvara-vrata-malog-sengena>, 12/07/2020.
- „Rama: Uključiti Kosovo u mali Šengen”, *Politika*, 10. novembar 2019, <http://www.politika.rs/sr/clanak/441605/Rama-Ukljuciti-Kosovo-u-mali-Sengen>, 13/07/2020.
- “Razumem Vučića, ali ne i Ramu”, *B92*, 22. decembar 2019, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=12&dd=22&nav_category=640&nav_id=1633772, 12/7/2020.
- „Srbiju lane napustilo 50.000 ljudi, šta stvarno stoji iza tih brojki”, *RTS*, 30. septembar 2019, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3679307/srbiju-lane-napustilo-50000-ljudi-sta-stvarno-stoji-iza-tih-brojki.html>, 10/07/2020.
- „Šta građanima donosi ‘mali Šengen’”, *RTS*, 10. oktobar 2019. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3692685/sta-gradjanima-donosi-mali-sengen.html>, 12/06/2020.
- „Vučić: Moj san je carinska unija Balkana, ali ne Jugoslavija”, *Blic*, 14. septembar 2016, <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-moj-san-je-carinska-unija-balkana-ali-ne-jugoslavija/4ves7qh>, 11/07/2020.
- „Zapadni Balkan – redovni ekonomski izveštaj”, br. 16, jesen 2019, World Bank Group, <http://pubdocs.worldbank.org/en/974781570527082774/WBRER16-SRB.pdf>, 02/07/2020.

Stevan RAPAIĆ

**“MINI-SCHENGEN” AS AN OPPORTUNITY
FOR NEW REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION**

Abstract: The paper analyses the idea of “Mini-Schengen” as a new opportunity for resolving disputes between the countries of the Western Balkans and as economic and political integration. The main advantages of membership in “Mini-Schengen” are the removal of customs and all other barriers in intraregional trade, which would enable domestic companies to place their products throughout the region with the lowest possible logistic costs while maximizing protection for their products and market access opportunities. Doubts about what exactly “Mini-Schengen” should assume and which countries of the Western Balkans would be members of this union are still numerous. In this paper, the author provided answers to some main issues about this possible integration. The paper analyses the macroeconomic situation in Albania, North Macedonia, and Serbia, anticipating which countries would achieve the greatest benefit for their economy in the case of the establishment of “Mini-Schengen”. Political consequences of the “Mini-Schengen” are also analysed to provide an answer to which countries would achieve the greatest political benefit from this association, and which would suffer certain political damage. The author concludes that the main conception of “Mini-Schengen” is to create a single labour market, which would maintain a low minimum wage in Serbia and ensure stability in the influx of labour in order to keep the existing foreign investors and attract new ones.

Keywords: Mini-Schengen, Serbia, Albania, Northern Macedonia, CEFTA 2006.